

آشنایی با اضداد و پرهیز از خشونت
در
هستی‌شناسی مولانا

نویسندگان

دکتر ملک‌محمد فرخزاد

دکتر پیگاه محمودی

ویراستار

دکتر ندا منزوی

- سرشناسه : فرخ زاد، ملک محمد ۱۳۳۰.
- عنوان و پدیدآور : آشنایی با اضداد و پرهیز از خشونت در هستی شناسی مولانا نویسندگان:
- مشخصات نشر : ملک محمد فرخ زاد، پگاه محمودی؛ ویراستار ندا منزوی. تهران: گشتاسب ۱۴۰۱
- مشخصات ظاهری : ۱۳۳ ص .
- شابک : 978-622-96172-9-8
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه
- موضوع : مولوی، جلال الدین محمد بن بلخی، ۶۰۴-۶۷۲ق. -- دیدگاه درباره صلح
Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn-e Mohammad, 1207-1273 -- Views on Peace
- موضوع : مولوی، جلال الدین محمد بن بلخی، ۶۰۴-۶۷۲ق. -- مثنوی -- نقد و تفسیر
-- Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn Mohammad, 1207-1273 . Masnavi Criticism and Interpretation
- موضوع : مولوی، جلال الدین محمد بن بلخی، ۶۰۴-۶۷۲ق. -- مثنوی -- صلح
-- Mowlavi, Jalaloddin Muhammad ibn Muhammad, 1207 - 1273. Masnavi Peace
- موضوع : مولوی، جلال الدین محمد بن بلخی، ۶۰۴-۶۷۲ق. -- مثنوی -- خشونت
-- Mowlavi, Jalaladdin Muhammad ibn Mohammad, 1207 - 1273 . Masnavi Violence
- موضوع : شعر فارسی -- قرن ۷ق. -- تاریخ و نقد
- موضوع : Persian poetry -- 13th century -- History and criticism
- موضوع : صلح در ادبیات
Peace in literature
- موضوع : خشونت در ادبیات
Violence in literature
- شناسه افزوده : محمودی پگاه ۱۳۶۰.
- شناسه افزوده : منزوی، ندا، ۱۳۵۲ - ویراستار
- شناسه افزوده : مولوی، جلال الدین محمد بن بلخی، ۶۰۴-۶۷۲ق. -- مثنوی، برگزیده، شرح
- رده بندی کنگره : PIR5۳۰۷
- رده بندی دیویی : ۸۱۶/۳۱
- شماره کتابشناسی ملی : ۸۸۴۰۳۷۲
- اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

انتشارات گشتاسب، میدان انقلاب، خ. فخررازی
خ. وحید نظری، بن‌بست فرزانه، پلاک ۱۰- واحد ۳
تلفن: ۶۶۹۶۴۰۳۸ - ۶۶۹۶۱۲۵۹
وبسایت: www.goshtasbpublishing.ir
ایمیل: goshtasb.pub@gmail.com
لینکدین: [@goshtasb.pub](https://www.linkedin.com/company/goshtasb-pub)
اینستاگرام: [@goshtasb.pub](https://www.instagram.com/goshtasb.pub)

آشنایی با اضداد و پرهیز از خشونت در هستی‌شناسی مولانا
نویسندگان: دکتر ملک‌محمد فرخزاد - دکتر پگاه محمودی
ویراستار: دکتر ندا منزوی
ناشر: گشتاسب
چاپ و صحافی: طاق دره
شابک: ۹۷۸ - ۹۶۱۷۳ - ۹ - ۸
نوبت چاپ: اول
سال چاپ: ۱۴۰۱
شمارگان: ۲۰۰ نسخه
قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان
«همه حقوق این اثر محفوظ است»

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
۷.....	۱. مقدمه
۱۱.....	فصل اول: معناشناسی و تبارشناسی صلح
۱۱.....	۱-۱. معناشناسی واژه صلح
۱۲.....	۲-۱. تبارشناسی صلح
۱۴.....	۳-۱. صلح در قرآن
۱۶.....	۴-۱. صلح، هستی‌شناسی و عرفان
۲۵.....	۵-۱. صلح پایدار یا صلح کل در دیه‌گاه عرفانی و جهان وطنی
۲۹.....	فصل دوم: مولانا و صلح
۲۹.....	۱-۲. صلح در اندیشه و شعر مولانا
۳۸.....	۲-۲. صلح با خدا
۵۹.....	۳-۲. صلح با خویشان در هستی‌شناسی مولانا
۶۶.....	۴-۲. هستی‌شناسی صلح با دیگران
۱۱۴.....	۵-۲. هستی‌شناسی مولانا در صلح با طبیعت
۱۲۰.....	فصل سوم: نتیجه‌گیری
۱۳۱.....	فهرست منابع

۱. مقدمه

اندیشه آشتی با اضداد و صلح طلبی و پرهیز از خشونت از قدمت بسیاری برخوردار است. حامیان این اندیشه را می‌توان در بین پیروان ادیان مختلف یا شخصیت‌های معنوی و اخلاقی و عارفان جست‌وجو کرد. بی‌شک عرفان و تصوف را می‌توان عمیق‌ترین و گسترده‌ترین جریان فکری و فرهنگی ایران دانست که اندیشه‌های والای متفکران آن از زمان نخستین صوفیانی چون حسن بصری و ابوهاشم کوفی تا روزگار و عصر ما همواره در مرکز جهان‌بینی ایرانی - اسلامی حضور و نقشی گسترده و چشمگیر داشته و دارد و به طبع ادبیات فارسی تجلی‌گاه این فرهنگ غنی است.

اگر چه به مانند بسیاری دیگر از پدیده‌های انسانی، نمی‌توان تعریف دقیق و عمیقی از عرفان و تصوف ارائه داد اما به یک اعتبار می‌توان آن را کوششی در جهت ترسیم دنیایی عاری از خشونت و صلح قلمداد کرد، خلق عالمی به دور از خشکی و تعصب همراه با نوع دوستی که همگی از مؤلفه‌های صلح جهانی در عرفان است. صلح به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نیازهای بشر در طول تاریخ، همواره کانون توجه فیلسوفان، عارفان و اندیشمندان بوده است. از سویی «اسلام در تبیین و چگونگی تعامل افراد انسانی با محور قرار دادن اصل صلح و شهادت در جوامع، پیروان خویش را به رعایت آرامش و سلامت فرا خوانده است و هر اقدامی که صلح و سلامت جامعه را به هم زند، آن را پیروی کردن از گام‌های شیطان دانسته است چنانکه در قرآن کریم آمده است: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ*» (کوه‌گرد و شمشیری، ۱۳۹۵: ۱۸). یعنی ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همگی در صلح و آشتی درآید و از گام‌های شیطان پیروی نکنید که او دشمن آشکار شماست.

در نگرش عرفانی دعوت انسان‌ها به وحدت و نگرستن به هستی از نظرگاه این وحدت، نکته کانونی و اصلی است که از رهگذر آن، دیدگاه‌ها و نظرگاه‌های گوناگون همگی با هم به صلح و درک و تفاهم یکسانی نائل می‌شوند.

در اندیشه مولانا بحث انسان و شناخت ابعاد وجودی او برای رسیدن به صلح و آرامشی پایدار، جایگاه اساسی و مهمی دارد و عشق نقطه مرکزی این اندیشه است. از دیدگاه مولانا و عرفان او، آنچه که مهم است انسان است و انسان با صلح، رهایی از قشری‌گری و نوع‌دوستی و پرهیز از خشونت است که می‌تواند کثرت‌ها را رها نموده و به وحدت برسد، مولانا به جنگ مذاهب خاتمه داده است و بر این باور است که این جنگ‌ها و درگیری‌ها چیزی نیست جز نبود معرفت و سطحی‌نگری عده‌ای که اختلافات ظاهری را مستمسک ایجاد جهانی پر از تشنیت و خشونت می‌سازند، تلاش مولانا بر برقراری آشتی میان انسان با خود است و میان او با کل هستی و کائنات تا خصومت‌ها و دورنگی‌ها رنگ باخته و در پرتو معرفت و شناخت عمیق، دورنگی‌ها به صلح و صفا و دوستی و یک رنگی بدل گردد. چنانکه

گفتیم مفهوم صلح یکی از اساسی‌ترین مفاهیمی است که از قدیم‌ترین ایام تاکنون ذهن بشر را به خود معطوف کرده است. در طول تاریخ همواره بشر آرزوی ایجاد جهانی یکپارچه و سرشار از صلح و عدالت و برابری در سر داشته و دارد. در این راستا دغدغه صلح و هم‌زیستی انسان‌ها با یکدیگر و ایجاد صلح درونی با خود، مسأله‌ای است که اساساً عرفا نمی‌توانند نسبت به آن بی‌تفاوت باشند؛ زیرا صلح با مقولاتی نظیر اخلاق، فضیلت، مدارا، حق و حقوق، همدلی و آرمان‌های کلی عرفان پیوند و رابطه تنگاتنگی دارد و از این‌رو عرفا نوعاً صلح را با مقولاتی که درخصوص اخلاق و کمال آدمی می‌سنجند. در عرفان ایدئال اخلاقی زمانی حاصل می‌شود که ما همه آدمیان را دوست بداریم و همه را همچون اعضای یک خانواده بدانیم، صلح و تعاملات اخلاقی، پرهیز از روابط خصمانه و عشق‌ورزی اساس تعالیم عرفانی و معنای صلح در این مکتب است؛ درواقع می‌توان گفت یکی از رسالت‌های عرفان تربیت افراد صلح طلب است. مفهوم صلح، امری مقدس است که نیازمند درک متقابل از انسان، علایق و خواست‌های متفاوت و تکرر نیازهای متنوع اوست. صلح بیش از هر چیزی به فهم اصیل از انسان و قدر و عظمت او وابسته است یعنی بدون فهم این حقیقت که همه انسان‌ها در جست‌وجوی غایتی هستند و همگان به قدر فهم خود از حرمتی برخوردار هستند، این امر میسر نخواهد شد، این فهم عمیق و صحیح نیازمند شالوده‌ای عاشقانه است تا با عشق‌ورزی زمینه احترام به کل کائنات فراهم آید، احترامی که می‌توان آن را دقیقاً صلح نامید. صلح را می‌توان در یک دیدگاه کلی به صلح برونی و درونی تقسیم کرد. صلح درونی عبارت است از آشتی فرد با خود و صلح بیرونی نیز مبین آشتی با افراد، ادیان، فرهنگ‌ها و ملت‌های گوناگون است. تصور بر این است که اگر به صلح درونی برسیم و انسان به چنان آرامش و صفایی برسد که میل به نزاع را در درون خود از بین ببرد، در جهان خارج نیز صلح برقرار می‌شود، پیش‌فرض صلح با خالق در صلح با خود و هستی است و در صلح بودن با درون، همزمان در صلح بودن با کائنات و خالق را میسر می‌سازد چرا که رابطه‌ای محکم بین علم انسان به اسماء الهی و برقراری صلح در روی زمین وجود دارد؛ یعنی جهان شمول بودن انسان می‌تواند منشأ صلح باشد، درک هستی که حتی توسط منکر هستی نیز رخ می‌دهد، همانا درک حقیقت است، پس گریزی از صلح بر سر هستی که همان صلح بر سر حقیقت است، نمی‌باشد» (جعفری‌ولنی، ۱۳۹۳: ۳۱۶).

صلح با خویشتن شرط لازم و اساس رسیدن به صلح بیرونی است و صلح بیرونی شامل برقراری ارتباط درست با سه محور ارتباط با خدا، دیگران و با طبیعت است؛ یعنی هرگاه سالک با طی طریق در سلوک الی‌الله و گذر از مقامات طریقت به قدر ظرفیت و تزکیه نفس به شهود حقیقت دست یابد، تمام عالم کثرت را تجلیات وحدت یافته، در می‌یابد که اختلافات خلق ناشی از ماندن در بند ظاهر الفاظ و عبارات و راه یافتن به معنای واحد حقیقی است. بنابراین تمام موجودات هستی را که مظاهر حق هستند، در صلح و آرامشی الهی مشاهده می‌کند و از جنگ و جدال و خصومت پرهیز می‌کند و کل هستی را برحذر می‌دارد. تلفیق و همراهی انسان‌ها با یکدیگر زمانی که با استناد به مبنای وحدت و

بخشش و متعالی چون عشق و خداوند صورت گیرد در نوع نگرش افراد نسبت به یکدیگر نقش به‌سزایی دارد. زمانی انسان به صلح درونی و نفسانی نائل می‌گردد که تمام قواهای وجودی خویش را درخور و به‌نحو اعتدال به‌کار گیرد. توجه به عشق، بستری را فراهم می‌سازد که در آن میان همه انسان‌ها با طبیعت و خداوند، آرامش درونی برقرار می‌گردد، عشق حس عدالت‌طلبی و صلح‌جویی را در وجود انسان بیدار ساخته و این بزرگ‌ترین ارمغان عرفان برای بشریت است. «مولانا با بی‌اعتنایی به دایره تنگ قوم‌اندیشی و تمرکز بر احساسات زلال انسانی بر فردیت‌گرایی افراطی و عصبیت‌های نژادی و مذهبی خط بطلان کشیده است و در جهان امروز که بحران‌ها و معضلات آشکار و پنهان سبب دردها و رنج‌های بسیاری شده است؛ با مدارای اندیشه‌ها سعی در انتقال میراث‌های معنوی خویش از جمله صلح به جهانیان را دارد» (ابراهیمی‌دینانی، ۱۳۸۳: ۹۹).

صلح، مدارا، بردباری و شکیبایی جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ و ادب ایران زمین از گذشته دور تاکنون دارد. صلح به مفهوم فقدان هر نوع جنگ و درگیری از مهم‌ترین ضروریات جوامع از گذشته تا آینده محسوب می‌شود؛ گرچه صلح یک مفهوم مطلق نیست و ریشه در نوع جهان بینی انسان به جهان هستی دارد اما از متون نظم و نثر پارسی چنین استنباط می‌شود که بزرگان فرهنگ و ادب ما همواره برای مدارا و صلح ارزش و اهمیت ویژه‌ای قائل بوده‌اند، اگر به مسأله صلح در عرفان و ادبیات فارسی نظری بیانداریم متوجه می‌شویم که مسأله صلح در عرفان «حاصل بینش است به استراتژی و این موضوع را در تفکر عرفانی همه ادیان می‌توان دید و مفصل‌ترین آن در عرفان اسلامی ظهور پیدا کرده است» (پازوکی، ۱۳۹۳: ۱۶۵). در این جستار تلاش می‌شود تا مبانی هستی‌شناسی صلح و مدارا در فرهنگ ایرانی اسلامی براساس آموزه‌های قرآنی و عرفان و هستی‌شناسی مولانا به‌صورت کلی مورد مذاقه و بررسی قرار گیرد؛ پیش از شروع بحث، لازم است تا مفهوم صلح به لحاظ لغوی و اصلاحی آن و رویکردی دینی به این واژه مورد بررسی قرار گیرد و آنگاه به جایگاه صلح در هستی‌شناسی عرفانی مولانا توجه شود.